

Recenzja

poprawionej rozprawy doktorskiej mgr Olgi Dussart „Psychologiczne konsekwencje traumatycznych doświadczeń u młodzieży z opieki zastępczej. Rola wsparcia społecznego, zachowań prospołecznych i kreatywności” przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Anny Bokszczanin w Instytucie Psychologii PAN w 2026 roku

Przedłożona do recenzji praca to druga, poprawiona wersja rozprawy doktorskiej „Psychologiczne konsekwencje traumatycznych doświadczeń u młodzieży z opieki zastępczej. Rola wsparcia społecznego, zachowań prospołecznych i kreatywności”.

Poprawki wniesione do pracy dotyczyły głównie strony formalnej – języka, stylu pisania, składni, gramatyki, interpunkcji. Autorka rozprawy, wraz z nową wersją, załączyła listę wprowadzonych zmian. Należy uznać, że doktorantka **wprowadziła korektę tekstu z należytą starannością**. Rozprawę czyta się płynnie, można skupić się na merytorycznym wywodzie, który nie jest zakłócony niezręcznościami redakcyjnymi. Strona merytoryczna recenzowanego tekstu nie wymagała interwencji autorki, a więc liczne fragmenty pracy są powtórzeniem pierwotnej wersji rozprawy. W recenzji pozostawię bez zmian te elementy oceny które pozostają aktualne w stosunku do pierwotnej recenzji.

Autorka zrealizowała badanie dotyczące problematyki ważnej społecznie i istotnej z punktu widzenia psychologii klinicznej wieku rozwojowego. Doświadczenie traumy we wczesnym okresie życia niesie złożone i destrukcyjne konsekwencje. Wiemy jednak, że niektóre osoby radzą sobie z takimi doświadczeniami lepiej niż inne, zarówno w sensie psychologicznym jak i społecznym. Pani Olga Dussart zadała sobie pytanie o czynniki chroniące przed niszczącym wpływem złych doświadczeń przeżytych w dzieciństwie. Jest to pytanie podstawowe z punktu widzenia psychologicznych i społecznych aspektów rozwoju dzieci i młodzieży, zarówno w sensie teoretycznym, jak i terapeutyczno-wychowawczym.

Warto zaznaczyć, że badania analizowane w rozprawie doktorskiej mgr Olgi Dussart powstawały w czasie pandemii Covid-19 (początek badań to luty 2021). Nie były to sprzyjające czasy dla badań psychologicznych. Badacze musieli realizować zaplanowane procedury zdalnie lub (jak w przypadku mgr Olgi Dussart) przy pomocy osób mających bezpośredni dostęp do adresatów pytań. W przypadku omawianej pracy byli to wychowankowie placówek opiekuńczo-wychowawczych (dzieci i młodzież w wieku od 8 do 18 lat), ich wychowawcy i psychologowie.

Autorka rozprawy wprowadzała do swoich badań procedury zabezpieczające, starała się dbać o dobrostan psychiczny osób badanych i zachowanie koniecznych standardów etycznych wszystkich wdrażanych procedur. Wyrażało się to we wnioskowaniu o zgodę na badania do Komisji d.s. Etyki Badań Naukowych Instytutu Psychologii Polskiej Akademii Nauk, wprowadzeniu pisemnych próśb o zgodę (dokładniej brak sprzeciwu) na badania wyrażaną przez rodziców i opiekunów dzieci, zgody dyrekcji i personelu placówek wychowawczych, a także w sposobie formułowaniu instrukcji dla badanej młodzieży (osobiste potwierdzenie akceptacji, dobrowolność, anonimowość, możliwość wycofania się, brak nacisku). Obserwując od wielu lat badania z zakresu psychologii społecznej, w tym sławne badania eksperymentalne, można zdać sobie sprawę z postępu (a zarazem wzrostu wymagań i trudności dla realizatorów) w tworzeniu poprawnej relacji badacz- osoba badana. Mgr Olga Dussart taką relację zapewniała.

Głównym tematem dysertacji doktorskiej mgr Olgi Dussart są konsekwencje trudnych, wręcz traumatycznych doświadczeń przeżytych w dzieciństwie przez młodzież znajdującą się obecnie w opiece zastępczej, tzn. przebywającą w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Badaczka próbowała dodatkowo zidentyfikować społeczne i psychologiczne czynniki ochronne obniżające szkodliwość złych doświadczeń z dzieciństwa i ułatwiające funkcjonowanie w świecie młodzieży i ludzi dorosłych.

Fakt podjęcia badań w tym obszarze i z taką grupą osób badanych jest przykładem (używając górnolotnego języka) służebnej roli nauki wobec trudnych zjawisk społecznych.

Psychologiczne badania dotyczące doraźnych i odległych konsekwencji traumy mają długą tradycję i prowadzone były w różnych nurtach teoretycznych. Autorka dysertacji wykazuje się znajomością problematyki i literatury przedmiotu, formułuje uzasadnione teoretycznie hipotezy, dobiera do badań sprawdzone narzędzia psychometryczne, stosuje zaawansowane procedury statystyczne, umiejętnie prezentuje uzyskane wyniki, stara się wykazać aplikacyjną wartość uzyskanych rezultatów. Można więc stwierdzić, że w dysertacji zawarła wszystkie obowiązujące doktoranta elementy.

W pierwszym rozdziale rozprawy (strony 13-80) mgr Olga Dussart odwołuje się do nieomal 200 pozycji bibliograficznych, głównie anglo- i polskojęzycznych, definiuje m. inn. pojęcie zdarzenia traumatycznego, charakteryzuje zjawisko traumy złożonej, analizuje specyfikę traumy dotykającej dzieci i młodzież. Wprowadza też opis zmiennych psychologicznych analizowanych w późniejszych badaniach własnych takich jak kreatywność, wsparcie społeczne i skłonność do działań prospołecznych. Przegląd ten pokazuje kompetencję autorki. Pewnym zarzutem może być zbyt przeglądowy i opisowy charakter przywołanej literatury. Wydaje się, że

autorka chce zawrzeć w swojej dysertacji całą posiadaną wiedzę, a nie pokusiła się o selekcję i syntezę przytaczanych tez.

Rozdział drugi (strony 81- 107) poświęcony jest przedstawieniu metody badań własnych (nie wiem dlaczego autorka rozprawy pisze w tytule o *metodologii* badań własnych). Ten fragment rozprawy jest jądrem empirycznej strony dysertacji, gdyż od poprawności metody zależy wartość uzyskanych wyników i zakres ich interpretacji. Autorka sprawnie przedstawia problem, cel pracy i hipotezy badawcze. Ten fragment pracy przygotowany jest starannie i kompetentnie, choć szczegółowość i liczba powtórzeń wydają się nadmiarowe. Doktorantka charakteryzuje dokładnie badaną grupę adolescentów. Godny podziwu jest fakt, że mgr Olga Dussart dotarła aż do 27 placówek opiekuńczo-wychowawczych w różnych miejscach Polski i przebadła kwestionariuszowo 312 nastolatków, dziewcząt i chłopców oraz kilkudziesięciu przedstawicieli kadry pedagogiczno-psychologicznej ośrodków opiekuńczych. Tak pokaźna próba badawcza zebrana w bardzo trudnym do penetracji środowisku i w niesprzyjającym czasie jest wielką zaletą pracy i pokazuje rozmach badawczy i determinację autorki.

Dobór kwestionariuszy mierzących kolejne zmienne i ich wskaźniki uważam za poprawny, choć (być może) nie optymalny. Kwestionariusz „Historia traumy” i kwestionariusz Achenbacha „CBCL” dla opiekunów to narzędzia sprawdzone. Cztery kwestionariusze o wypełnienie których proszeni byli adolescenty budzą więcej wątpliwości. Są to krótkie narzędzia samoopisowe. Są zaadaptowane do warunków polskich przez dobrych psychometrów, ale niekoniecznie dobrze dopasowane do nastolatków pozostających w opiece zastępczej, w czasie izolacji COVID-19. Aby trafnie zidentyfikować „czynniki ochronne” i zasoby umożliwiające (ułatwiające) życie po dziecięcej traumie może warto by użyć metod bardziej zniuansowanych, np. klinicznych, jakościowych? Może kwestionariusze psychometryczne to dopiero początek drogi do poznania złożonych problemów które podjęła doktorantka? Ciekawa jestem jej opinii w tej sprawie.

Kolejny, cenny fragment pracy prezentuje wyniki badań własnych. Jest to rozdział III (strony 108- 160). Na pięćdziesięciu stronach doktorantka przedstawia kilkadziesiąt obszernych analiz, zaprezentowanych w tabelach i na wykresach. Mgr Olga Dussart wykazuje się biegłością w stosowaniu i opisie statystyk dopasowanych do postawionych pytań i hipotez. Tę część pracy czyta się trudniej ze względu na wielość wskaźników, ale jest ona przykładem rzetelnego warsztatu badawczo-analitycznego młodego naukowca.

Pewien niedosyt pozostawia ostatnia merytoryczna część pracy nazwana „Dyskusja” (rozdział IV, strony 161- 179). Pani mgr Olga Dussart omawia powtórnie wybrane wyniki i ustosunkowuje je do postawionych wcześniej hipotez dotyczących nasilenia traumy, objawów psychopatologicznych, spostrzeganego wsparcia społecznego, zachowań prospołecznych i kreatywności. Sądzę, że doktorantka mogła zaproponować czytelnikowi własne rozważania

interpretujące (a nie tylko przywołujące) uzyskane rezultaty. Otrzymane wyniki badań nie są bardzo „mocne”, ale niektóre z nich (choćby różnice międzypłciowe wykazane w kilku wymiarach, niejasna rola kreatywności, związki czasu pobytu w placówce z nasileniem objawów psychopatologicznych) wydają się bardzo interesujące.

Bardzo krótki, choć ważny jest podrozdział „ Praktyczne implikacje wyników badania własnego” (strony 179- 181). Autorka pracy formułuje w nim sześć rekomendacji mogących mieć znaczenie w pracy pedagogicznej, terapeutycznej i resocjalizacyjnej w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Nie są to „recepty”, bo takich nie da się wprowadzać do działań z młodymi ludźmi, ale wskazania uwrażliwiające dorosłych na poszerzanie obszarów wsparcia i rozwoju młodych wychowanków. Ten fragment pracy mógłby być podstawą użytecznej publikacji w czasopiśmie psychopedagogicznych , takich jak „Problemy opiekuńczo-wychowawcze” lub podobne.

Po przeczytaniu i zanalizowaniu całej rozprawy doktorskiej przygotowanej przez mgr Olgę Dussart pod kierunkiem dr hab. Anny Bokszczanin, chciałabym podzielić się trzema refleksjami o bardziej ogólnym charakterze:

- młodzi badacze, w tym doktoranci w obszarze psychologii starają się z powodów metodologicznych dobierać do swoich projektów ostro wyodrębnioną, jednorodną grupę badaną. Zwykle uczestnikami są osoby dorosłe, czasem studenci, często użytkownicy internetu. Planując takie badanie omija się wiele dylematów etycznych, a także trudności praktycznych. Pani mgr Olga Dussart zajęła się w swoich poszukiwaniach analizą doświadczeń i właściwości psychologicznych wychowanków instytucji pieczy zastępczej, a więc grupą młodych ludzi z bagażem trudnych, czasem krańcowo trudnych doświadczeń osobistych i społecznych. Taka decyzja świadczy o odwadze i zaangażowaniu intelektualnym i społecznym badaczki. To wielki plus recenzowanego projektu;
- doktorantka poszukiwała w wychowankach zasobów osobistych i społecznych które mogłyby ograniczyć lub zminimalizować efekt dziecięcych traum. Znane (choć nieliczne) są dzieła artystyczne ukazujące dzieci i młodych ludzi dobrze radzących sobie w skrajnie trudnej, traumatycznej sytuacji życiowej. Książki i filmy (np. Życie przed sobą – Emil Ajar; Slumdog. Milioner z ulicy – Jamal Malik; Życie jest piękne – Roberto Benigni; Papierosiarze z Placu Trzech Krzyży – Józef Ziemiański; Cygański chłopiec – Mikey Walsh) to przykłady takich opowieści. Pani mgr Olga Dussart postarała się jednak o sformalizowaną, opartą na metodach naukowych analizę takiego zjawiska. Starła się odpowiedzieć na pytanie „Co może chronić dziecko w sytuacji traumy?”, „Jakie własności mogą stać się realnym zasobem w sytuacji posttraumatycznej?”. Po przeczytaniu dysertacji wiemy, że autorka nie uzyskała w tym zakresie wyników mocnych i

jednoznacznych. Być może uzupełnienie danych ilościowych analizami jakościowymi (np. wywiadami z wychowankami) dałoby podstawy do głębszych rozważań?

- ambicja, aby wyniki badań naukowych mogły być podstawą aplikacji praktycznych wydaje mi się cechą cenną i wartą pochwały. Ekologiczny model badań wychodzący od realnych problemów w środowisku, modyfikowany ze względu na uzyskiwane rezultaty i poszerzany o nowe pytania, a jednocześnie prowadzący do zmian w tym środowisku byłby, jak sądzę, dobrze dopasowany do zainteresowań autorki i podjętych wyzwań badawczych.

Przechodząc do konkluzji recenzji pracy doktorskiej mgr Olgi Dussart stwierdzam, że przedstawiona praca jest dziełem mającym znaczenie dla nauk psychologicznych, a także praktyki społecznej i pedagogicznej. **Rozprawa „Psychologiczne konsekwencje traumatycznych doświadczeń u młodzieży z opieki zastępczej. Rola wsparcia społecznego, zachowań prospołecznych i kreatywności” odpowiada warunkom określonym w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. Z 2022 r., poz 574 z późn. zm.) i może być podstawą do ubiegania się o stopień doktora.**

Barbara Weigl

Warszawa, dnia 16 sierpnia 2026 r.